

Frontera, fronteres, contactes. Cotlliure al segle XVII: homes i territoris

Per Alain Ayats^(*)

Resum

Es podria creure que després d'una edat mitjana gloriosa i pròspera i abans d'una segona meitat de segle trasbalsada per la guerra i els treballs de defensa, Cotlliure és a començament del segle XVII un petit port de pesca que sobreviu gairebé en l'autarquia, allunyat del món i del que l'envolta. La realitat és ben diferent. Cotlliure se situa entre la terra i el mar, entre el Principat i el regne de França. El tractat dels Pirineus incorporarà progressivament la vila en nous espais, transformarà els contactes i modificarà la mirada sobre el veí català.

Paraules clau

Cotlliure, frontera, segle XVII, mar, ferro

Abstract

One could think that, after a glorious and prosperous medieval period and before the second half of the century agitated by war and defence works, Cotlliure is, at the beginning of the seventeenth century, a small fishing harbour surviving almost self-sufficiently, away from the world and its surroundings. Reality is quite different. Cotlliure is located between land and sea, between the Catalan Principality and the kingdom of France. The Treaty of the Pyrenees progressively would open new possibilities, transform contacts and change the view on the Catalan neighbour.

Keywords

Cotlliure, border, seventeenth century, sea, iron

* Doctor en història, professor d'Ensenyament Secundari, Perpinyà. Adreça electrònica: alain.ayats@wanadoo.fr

Dono les gràcies als organitzadors per haver-me convidat. No podia refusar la invitació. Aquest fet m'ha obligat a posar una mica d'ordre en les notes que vaig acumulant des de fa uns deu anys. Aquest treball de classificació i després de síntesi m'ha permès saber on estic, és a dir, mesurar si les impressions deixades pel buidatge documental resisteixen la confrontació amb les informacions trobades, i si aquesta informació és suficient per permetre una argumentació.

El que em proposo aquí és traçar un primer balanç, efectuat a marxes forçades, d'una recerca que no està acabada i que té el propòsit d'estudiar Cotlliure en el segle XVII, abans i després del tractat dels Pirineus. Aquesta recerca presenta encara moltes llacunes. Encara s'hauran d'examinar molts documents d'arxiu. Pel que fa a la bibliografia, fins avui l'he sacrificada pel buidatge dels arxius. La meua exposició probablement posarà de manifest algunes evidències i ignorarà treballs importants. Per contra, contràriament al que podria fer suposar la segona part del títol, l'impacte del tractat no estarà en el centre del meu treball. Primerament, perquè les grans línies del després de 1659 són prou conegudes, i no estic en condició, encara, d'aportar elements de detall que suposin grans novetats. Per altra banda, l'abans de 1659 és pràcticament en la seva totalitat ignorat, cosa que no permet mesurar prou bé les conseqüències del tractat dels Pirineus. Per tant, és aquest període el que centrarà la meua intervenció, encara que sigui de forma incompleta.

COTLLIURE ENTORN DE 1630: LA POBLACIÓ

Es podria creure que després d'una edat mitjana gloriosa i pròspera i abans d'una segona meitat de segle trasbalsat per la guerra i els treballs de defensa, Cotlliure és a començament del segle XVII un petit port de pesca que sobreviu gairebé en l'autarquia, allunyat del món que l'envolta. La realitat és ben diferent. Cotlliure se situa bé entre la terra i el mar, entre el Principat i el regne de França. Viu dels seus contactes, viu de la seva situació fronterera en diversos aspectes. És port de pesca i de comerç, vella vila catalana de temps oberta a la immigració vinguda del nord, la vila de Cotlliure és estranyament activa, mestissa, i en contacte amb espais a vegades ben allunyats.

En el benentès que també està en contacte amb els espais propers, i no és pas inútil de recordar que es distingeix dels altres des de molts punts de vista. A Cotlliure es mesuren les superfícies de terra en *eiminades*, mentre que a Banyuls de la Marenda, la veïna, on l'originalitat està en el fet de formar part del comtat d'Empúries tot i estar dins el bisbat d'Elna, s'utilitza

la vessana. A Cotlliure, es mesura les llargades en pams de Montpeller, que són 25 cm, més llargs que els que s'utilitzen al veí Empordà (19,4 cm). Es pot fer notar encara que les darreres barques dites catalanes –que han pescat a Cotlliure a final del segle XX, les que havien estat construïdes al Sud de l'Albera– tenien una llargada expressada en pams curts i les que havien estat construïdes al Nord tenien una llargada expressada en pams llargs. A Cotlliure, la unitat de compte monetari és la lliura de Perpinyà que val sis rals de plata. A l'Empordà, s'utilitza la lliura de Barcelona, que val deu rals de plata. Encara, es parla al nord de l'Albera un català diferent del que es parla al sud. S'hi pot contemplar el *Canigú*, no pas el Canigó.⁽¹⁾

Els comtats conserven, en el vast conjunt català, una identitat particular.

A començament del segle XVII, abans de la pesta de 1631, però sobretot abans del gavadal de canvis que comportarà la guerra entre França i Espanya (setge de 1642, treballs de fortificació, demolicions...), Cotlliure compta probablement entre 1.200 i 1.400 habitants. Després de la reculada relacionada amb el setge de 1642, i les penúries dels anys de 1670, la població es creu que es recupera gràcies als nouvinguts. El 1718, l'enginyer militar Joblot parla de 350 cases, 312 caps de família, en total 1.400 habitants, 743 homes i 657 dones.⁽²⁾

VERS 1650	VERS 1670/1680	VERS 1700	1718 JOBLOT	1718	VERS 1750	1789
269 focs 940 ànimes	263 cases	259 cases	350 cases 1.400 habitants	357 focs amb Portvendesres	1.815 habitants	450 focs amb Portvendesres

Font: Roux, A. de, “Les décomptes de population de la Province de Roussillon sous l'Ancien Régime”, *Études Roussillonaises*, XVIII, (2000-2001), p. 129-144.

1. La lectura de diferents tipus de documents del segle XVII posa d'evidència moltes particularitats lèxiques i gramaticals que jo no tinc el temps aquí, ni la competència per analitzar-les. No deixa lloc a dubtes a propòsit de la pronunciació de [o] i de [u], com s'ha pogut observar puntualment per més al sud, per la Selva de Mar. Així, en estudiar la feminització dels noms de família, els autors evoquen l'exemple de Pedro i Pedrua, el que permet saber que aquest nom es pronunciava Pedru, ja que si s'hagués pronunciat Pedró, el femení hauria estat Pedrona. COMAS, J.; HERRERA, A., “La dona als segles XVII i XVIII: la Selva de Mar (Alt Empordà)”, *Actes del col·loqui l'Albera i el patrimoni en l'espai transfronterer*, 2004, Figueres, 2005, p. 125-145.

2. TORREILLES, Ph., (Abbé), “L'oeuvre de Vauban en Roussillon”, S.A.S.L, vol. 42 (1901). Pot semblar sorprenent que el nombre de cases excedeixi al de caps de família. Per altra banda, no sabem què va prendre en compte Joblot en els efectius que compta. Per a Perpinyà i Prats de Molló, no compta els nens, mentre que sí que ho fa per Vilafranca.

El primer document que ens aporta informació sobre la població de la vila de començament de segle XVII és el tall de 1602.⁽³⁾ Aquest compta 229 imposables, homes o vídues, cosa que sembla apuntar que es tracta de caps de casa. Aquests individus estan repartits en quatre categories d'imposició, en les quals es compten: 1, 22, 77 i 129 individus. Encara que no conegui a hores d'ara ni la naturalesa de la imposició, ni els criteris amb què ha estat feta, el llistat d'aquest tall sembla reflectir la importància de la població (229 caps de casa) i la seva estructura social: quatre categories socials que corresponen als molt rics, rics (10%), classe mitjana (33%), pobres (56%), i encara podem suposar que els molt pobres queden exonerats de la imposició. Els que ocupen les dues primeres franges són clarament els més rics, com no podia dubtar-se'n, els negociants hi dominen. Sever Banyuls, negociant, és l'únic que hi ha a la primera categoria; a la segona, sobre els 14 individus que he pogut identificar s'hi troben 9 mercaders o negociants, un notari, un apotecari, un barriler (qui fabrica barrils destinats al peix) i dos pagesos.

Un segon document correspon al llistat dels homes armats i les seves armes, efectuat el 1634, a Cotlliure, però també per a altres llocs, probablement en el context de la guerra imminent. 220 focs per 271 homes suposadament armats. El nombre de focs, que correspon probablement només als focs fiscals i als caps de casa, se situa una mica per sota de les xifres de 1602, i sobretot dels que disposem per 1650 i 1670-1680. La diferència es pot explicar pel fet que les vídues, que representen alguns focs, no estan sotmeses a la participació de la gent d'armes i no estan comptades. Tampoc no hi són els religiosos, que poden suposar alguns quants focs. Però sobretot podem pensar que el nombre de 220 cases reflecteix l'impacte de la pesta de 1631, encara que no tenim els mitjans per mesurar-ne la seva importància, tot i que els 21 testaments recollits pel notari Antich Frou al llarg de l'any semblen mostrar que la mort ha estat particularment present: 14 el 1629, 12 el 1630, 19 el 1632 (any de la mort de Frou), i encara n'hi hagué 25 el 1628.

El recompte de 1634 no indica les professions. Però sovint les he pogut precisar gràcies a les fitxes biogràfiques que he establert.⁽⁴⁾ En 27 casos sobre 271, ja que no conec l'individu, o perquè les meves fitxes individuals no em permeten distingir els homònims. A vegades, les informacions de què dispo

3. "Tall de la vila de Coplliure", ADPO. 5BP23. Dec aquest document, com molts d'altres, a la generositat de M. Guy Barnades mort després d'aquest col·loqui.

4. El buidatge dels arxius parroquials i sobretot els notariais m'ha permès constituir un fitxer al voltant de 9.000 fitxes individuals que representen, segons la meua estimació, el 90% dels individus que havien viscut a Cotlliure durant el segle XVII, excepte la població militar que hi estava de passada.

són insuficients o contradictòries perquè pugui establir una professió. En 244 individus pels quals he pogut establir la seva professió alguna vegada ha estat de manera arbitrària. Les declaracions fetes pels mateixos individus en diferents tipus de documents [testament, contracte matrimonials, afers judicials (...)] o els documents on són citats no indiquen sempre la mateixa activitat. Un mateix individu a vegades és qualificat de “pagès” i d’altres vegades de “brasser”, sense que hi hagi raons perquè l’individu hagi conegut canvis en la seva condició. El matís entre pescador i “mariner”, que podria significar una distinció entre els que tenen la mar per pescar i els que la tenen per navegar, no és sempre clara. El cas més freqüent és el dels pescadors/bracers i encara, de vegades, del pescador/pagès, que evoca la realitat dels pescadors/vinyaters que existirà fins a final del segle XX. Tot i aquestes reserves, crec que les meves dades donen una imatge justa per a més del 90% de la mostra.⁽⁵⁾

Les informacions recollides entorn de la mostra apunten primerament que la proporció de pescadors no és tan elevada com hauríem pogut pensar: 40%. Si el cotlliurenc és sobretot un pescador, estem lluny de no ser només que això. Als pescadors els hem d’afegir el 5% de “mariners” –que sembla correspondre al francès *navigateur*– i admetre que, almenys, un cotlliurenc de cada dos viu del mar. L’activitat d’una part dels 16,4% d’artesans està lligada igualment a la mar (barrilers, corders, calafat). Els 28 “pagesos” i els 26 “brasers” (22% en conjunt) assenyalen que Cotlliure no està abocada únicament al mar. Pensem en el treball de la vinya, però les vores del modest Coma Xeric, o del Doi, propícies a l’horticultura, i sobretot les de Ravaner, des de la seva desembocadura fins a la vall del Rimbau i més enllà, acullen masos que, a més de la vinya, es dediquen al conreu de cereals i practiquen la ramaderia. El 1679, Vauban, el cèlebre enginyer militar francès, escriu: “[...] *c’est une vile maritime sans port, et sans commerce, qui n’a ni porte ni église, ni eau douce ni moulin; une place de guerre qui ne peut contenir le nécessaire de sa défense, et dans le territoire de laquelle il ne croit pas une charrette de foin et peut-être pas douze sacs d’avoine [...]. Son territoire n’a de fertilité que pour le vin qui y croit en abondance, mais du surplus il n’y faut chercher ni bleds n’y fourrages ...*”.⁽⁶⁾ Vauban exagera, no pas excessivament, però exagera.⁽⁷⁾

5. Desconegut: 27 (10%); pescador: 98 (40%); mariner: 12 (5%); negociant: 16 (6,6%); pagès: 28 (11%); bracer: 26 (10,7%); traginer: 16 (6,6%); vaquer: 1; barriler: 6 (2,5%); fuster: 5; calafat: 1; corder: 4; baster: 1; sastre: 6; sabater: 7; teixidor de lli: 5; ferrer: 4; peirer: 1; apotecari: 1; cirurgià: 2; notari: 1; escrivà: 1; estudiant: 2.

6. Vauban, Perpinyà, 2 de maig de 1679. ADPO. 17J 26.

7. El 1627, Margarita Faura –vídua de Guillem Faura, pagès mort a Cotlliure a la casa de la seva esposa, al Port d’Avall, però originari del regne de França– pren inventari dels béns del seu marit, entre els quals “una pe y un ju y rella y carcany y los demás adressos de llaurar”, un ase blanc, dues vaques, un bou. En els tres camps de Cotlliure ha sembrat respectivament dues càrregues de blat, nou mesures, i dues mesures (en una trilla del Doi). (ADPO. 3^E1/2585, Notari Antic Frou, lligall de l’any 1627).

Tanmateix, en el benentès que és la vinya la que domina. Aquesta ha esdevingut una ajuda, però potser arribarà a ser la principal aportació en els anys de poca pesca... Es diu encara en l'actualitat a Cotlliure: “qui ten un company, ten una vinya”.

Encara més sorprenent, almenys per a mi, és el nombre de negociants: 16, que fa el 6,6% del total. La seva presència ens recorda que Cotlliure no ha perdut encara la seva activitat comercial: s'hi desembarca i s'hi embarca probablement diàriament mercaderies a vegades arribades de molt lluny, hi tornarem. A aquesta activitat hi hem d'associar la de la major part dels 16 “traginers”, aquests també el 6,6% del total. Són aquests els que assegurin el contacte entre la terra i el mar. Negociants i “traginers” representen un valor essencial de l'activitat productiva de la vila, probablement més que la vinya o la pesca. En efecte, els documents semblen indicar que a banda d'alguns “pagesos” grossos i alguns pescadors probablement propietaris de diverses barques, la riquesa es troba en mans d'aquestes famílies de negociants.

Qui són aquests cotlliurencs? La immigració “francesa” vers terres catalanes és un fenomen conegut en les seves grans línies des dels treballs fundadors de Nadal i Giralt. Pel que fa als comtats, els treballs de Joan Peytaví, i, en particular pel que ens interessa aquí, la publicació del cens de francesos de 1637, és d'una riquesa inesperada.⁽⁸⁾

El cens de 1637 dona 30 francesos per Cotlliure, fet que pot semblar poc a la vista dels 64 francesos de la veïna Argelers, o dels 115 de la propera Elna, tot i ser, sembla, menys poblades. Però dels 30 francesos declarats a Cotlliure, 16 estan casats i viuen amb la seva família a la vila, i tres ho havien estat però són vidus. Així doncs, 19 “caps de casa” sobre 220-230 en total (8-9%). A Argelers, una trentena de casats o de vidus que s'havien casat a Argelers, més dues vídues sobre 160-180 focs.⁽⁹⁾ A Elna, 115 francesos dels quals més de 80 “caps de casa”, el que és colossal (per 224 focs vers 1650, 200 vers 1670/1680).⁽¹⁰⁾ Si els

8. PEYTAVÍ DEIXONA, J., *Catalans i occitans a la Catalunya moderna (Comtats de Rosselló i Cerdanya, s. XVI-XVII)*, vol. II, Barcelona, Òmnium Cultural, 2005.

9. Segons ROUX, A. de, *op. cit.*

	Vers 1650	Vers 1670/1680	Vers 1700
Argelers	180 focs, 710 ànimes	120 cases	192 cases

10. Per Argelers, com per Elna, l'anàlisi és delicada en la mesura en què ignorem quina era la seva població el 1637. És possible que la pesta de 1631 i la guerra, amb el setge dels dos llocs, hagués comportat un fort descens de la població, i que les xifres recollides per A. Roux fossin molt allunyades de les de 1637. Si, com a Cotlliure, aquest no sigui el cas, això significaria que a Elna més d'un terç dels caps de casa fossin francesos, xifra que es pot acostar al 35% de marits que van contractar matrimoni a Castelló d'Empúries entre 1609 i 1615 i que són francesos (*Història de l'Alt Empordà*, Girona, Diputació de Girona, 2007, p. 347).

francesos no estan sobrerrepresentats a Cotlliure, la comunitat francesa és tanmateix notable. Tenint present que el nombre de 30 és un mínim, ens hem de demanar, primerament, si tots els francesos van declarar o van ser declarats.⁽¹¹⁾ Per altra banda, si ajuntem als 19 “caps de casa” immigrants els “caps de casa” fills d’immigrants, s’arriba probablement a la trentena. En conclusió, nombrosos “caps de casa” catalans estan casats amb filles de francesos. Així, no em sembla pas exagerat de dir que en el moment de començar la guerra entre França i Espanya, el 15% com a mínim i probablement més del 20% de les parelles residents a Cotlliure compten amb almenys un dels cònjuges directament sortit del regne de França o fill d’emigrant.

Per altra banda, el cens de 1637 dona una fotografia de la presència francesa en un moment donat. El nombre de francesos en el curs dels deu o quinze anys que precedeixen aquesta data és més aviat important (5 testaments de francesos el 1628 sobre 27). Queda per saber si la proporció era igualment més important.

Comencem per examinar els seus llocs d’origen. Són els habituals,⁽¹²⁾ però s’aprecia a Cotlliure processos d’immigració que es poden observar probablement arreu. No és pas l’atzar que ha conduït a Cotlliure en moments diferents a homes sortits dels mateixos pobles o veïnats, com Louvié, a la diòcesi d’Oloró, o Sant Joan de Verges, a la diòcesi de Pàmias. Pel que fa a la professió d’aquests francesos, es pot constatar que no hi ha cap pescador, encara que es puguin amagar darrere dels 8 “treballadors” o “brasers”. Pels altres: 8 artesans, 7 traginers, 5 pastors, tots originaris de l’Oest dels Pirineus, 1 pagès, 1 mercader. Sorpren el nombre de “traginers”: 7 suposa gairebé una quarta part de francesos, però també el 44% dels “traginers”. ¿Aquests “traginers” francesos troben fàcilment feina perquè desenvolupen una activitat de risc? Podem creure-ho. Desplaçar-se amb animals (ases o mules) carregats de mercaderies, i a vegades amb diners, pot suscitar temptacions. L’exemple dels Montarger demostra que l’activitat era molt remunerativa: quan Joan “menor” va morir el 1628, deixa un patrimoni considerable. Ho era també el del seu oncle, Joan Montarger “major”, encara que la mort d’aquest ens recorda també que l’activitat, o, encara més, aconseguir l’èxit, presenta riscos. En efecte, aquest morirà

11. Així hom pot estar sorprès per l’absència en el cens de Ramon Rocaries, de Jaume Rodoles o d’Antoni Delaris.

12. Les diòcesis d’origen són: Pàmias (5 individus), Albí (5), Alet (4), Oloró (4), Càors (2), Mirapeish (2), Rodés (2), Tarba (2), Agen (1), Llemotges (1), Narbona (1), Valença (1), Lectora (1), desconegut (1).

assassinat “a cop de dagues” acompanyat d’un dels seus fills, per un altre “traginer”, probablement competidor, i francès com ell.⁽¹³⁾

El nombre d’habitants de Cotlliure provinents del sud dels Pirineus no és pas més elevat. No hi ha una proximitat real en el pla demogràfic i, amb l’excepció de Llançà, i, en menor mesura, el Port de la Selva,⁽¹⁴⁾ cap altre lloc no sembla haver proporcionat a Cotlliure molts individus al mateix temps.

Dec a Arnald Plujà (a la seva conferència feta a Cotlliure el 2004 i al seu llibre) haver descobert les privilegiades relacions entre Cotlliure i Llançà en el segle XVII. Una ullada als arxius parroquials buidats per Arnald Plujà i gentilmente posats a la meua disposició per mossèn Clavaguera m’ha convençut que qui s’interessi per Cotlliure al segle XVII no es pot estalviar de fer un buidatge exhaustiu d’aquests arxius. Sé, doncs, el que em queda per fer...

La proximitat dels dos llocs apareix ja a través dels patrnims. Si no es pot fer massa cas dels Bosch, Carbonell, Costa, Ferrer, Pagès, Pla, Pujol, Valls, Vaquer, Vidal, que es troben a molts llocs, es pot remarcar l’abundància de patrnims menys freqüents, comuns a les dues viles: Abat, Barber, Borrell, Cayró, Calvó, Comas, Compta, Domènech, Falcó, Mallol, Mateu, Milsocos, Oliver, Oriol, Paronella, Rotllan, Serinyana, Torrent, Vergès...

Arnald Plujà ens informa de les relacions econòmiques i jurídiques entre els dos llocs i ens parla del naufragi en què foren víctimes una trentena de joves cotlliurencs que anaven a la festa de Sant Vicenç a Llançà el 1622. Aquest drama no és per si mateix revelador de relacions intenses i freqüents entre les dues viles. Per contra, els casaments constants, i que seguiran després de 1659, ja ho veurem, mostren que la participació de joves de Cotlliure a la “festa major” de Llançà el 1622 no és probablement excepcional.

Els casaments entre cotlliurencs i llançanencs es fan entre tots els nivells socials, des dels notables fins als més humils.⁽¹⁵⁾ Per contra, els altres llaços matrimonials entre Cotlliure i l’exterior (amb l’Empordà, però també amb

13. El 1645 els cònsols de Cotlliure donen testimoni sota jurament que: “[...] Joan Montarger, altrament dit Joan de las Neus, traginer habitant en la vila de Coplliure, natural del lloch de Rebat, comptat de Foix, del bisbat de Pàmias, en lo regne de França, y Joan Primer, son fill, són morts, y aquells matàs a cop de dagues Joan Germà, de nació francès, també traginer de la vila de Coplliure, y aquells foren soterrats dins la iglésia parrochial de Sta. Maria de dita vila”, ADPO. 3^e2/287, Notari Josep Gostar, manual.

14. COMAS, J.; HERRERA, A., “La dona als segles XVII i XVIII: la Selva de Mar (Alt Empordà)”, *Actes del col·loqui l’Albera i el patrimoni en l’espai transfronterer*, 2004, Figueres, 2005, p. 125-145.

15. Vegeu Arnald Plujà. Els casaments no s’escapen, com sempre, d’una forta endogàmia social. El 1622 és signat un contracte matrimonial entre Jeroni Cerinyana, mariner de Llançà, i Anna Net de Cotlliure, vídua de Guillem Joandó, traginer de Cotlliure, i filla de Joan Net (ADPO. 3^e1/2578, Notari A. Frou, lligall de l’any 1622). El 1663 és signat a Llançà un contracte matrimonial entre Antoni Climent i Català, pagès habitant a Llançà, i Jerònima Abat, filla de Jeroni Abat, pagès de Cotlliure (ADPO. 3^e2/1530, Notari Josep Costa, manual any 1663).

els comtats) semblen ser cosa sobretot de les elits que cerquen unions dignes del seu rang però que tenen també interès a inserir-se a Cotlliure i el seu port en les xarxes de relacions familiars i econòmiques més o menys llargues.⁽¹⁶⁾

Certs orígens geogràfics que podrien sorprendre semblen confirmar que la mar, més que la terra, permet orígens llunyans. El 1625 es casa a Cotlliure Francisco Coco, “mariner natural de la ciutat de Venècia”. L’any abans, ha fet testament a Cotlliure i el seu testament ens informa que la seva mare i la seva cunyada són inhumades en el convent dels dominics de la vila.⁽¹⁷⁾ El 1648 es casa a Cotlliure “*Mateus Colona, regni Calabrie, laborator*”.⁽¹⁸⁾ Es casa amb la filla de Joan Roses, un francès, i tindran almenys 7 nens. Un dels descendents d’aquesta família Colona, o Colon (o Galona), serà el general Caloni (1859-1937), un dels més cèlebres fills del port català.

Però el camí entre Cotlliure i la península italiana es fa a vegades en l’altre sentit. En el seu testament fet a Cotlliure el 1623, Antoni Perpinyana, pescador de la vila, reconeix a la seva esposa na Caterina “que de ella p compte de son adot tinch haguts y rebuts quoranta scuts en St. Remo, ribera de la sereníssima República de Gènova, dels qls, o, de altra quantitat més certa major o menor ne fiu allí a dita Catherina o al qui me dóna aquells p ella àpocha o regoneixenssa”.⁽¹⁹⁾ Cotlliure no és encara la torre de Babel que esdevindrà després de 1659 amb el flux de soldats sortits dels quatre cantons d’Europa, però mentrestant, no viu pas tancada sobre si mateixa...

UN PORT ACTIU

Cotlliure resta un port on s’embarca, i desembarca, a vegades per necessitat. El 1625, el reverend Pere Scorbach, rector i beneficiat de les esglésies de Sant Joan i Sant Jaume de Perpinyà “estant de camí per la sta

16. El 1623, testa Isabel Ros, donzella, filla de Pere Ros, negociant mort a Cotlliure, encara que originari de Begur i casat a Cotlliure (ADPO. 3^è/2579, Notari A. Frou, lligall de l’any 1623). El 1626 és signat un contracte de matrimoni entre Joan Mallol, pagès de Sant Quirze, i Jerònima Marot, vídua de Francesc Marot, mercader de Cotlliure, i germana d’Antoni Alenyà, també mercader de Cotlliure. Aquest casament va acompanyat del de Joan Mallol, fill de Joan, i Maria Marot, donzella, filla de Jerònima. Joan Mallol, el gran, té un germà al Far d’Empordà, un altre a Llança, un cunyat a Espolla (Francesc Mateu) i un altre a Avinyonet. La mare i la filla aporten al pare i al fill mil ducats (que són 2.000 lliures rosselloneses). ADPO. 3^è/2584, Notari A. Frou, lligall de l’any 1626.

17. ADPO. 3^è/1281, A. Frou; 3^è/2580, A. Frou, lligall.

18. ADPO. 3^è/1543, Josep Costa, manual.

19. ADPO. 3^è/2579, A. Frou, lligall.

ciutat de Roma y per eixos fins constituït personalment en la pnt vila de Coblliure a efecte de embarcar-me en una de las galeres que i ha en lo Port Vendres”, fa el seu testament, encara que està “sa”.⁽²⁰⁾ La prudència de la que en fa prova el nostre religiós no és excepcional. Alguns anys abans, Jaume Puignau, “mercader de la vila de Coblliure”, “sabent y atenant que jo com a síndic de la universitat de dita vila tinch de anar en la cort de la cathòlica y real magt del rey nostre senyor per negocis que de pnt ocoren a la predita universitat y com la partida de la pnt vila sia certa e incerta la tornada, considerant per mi una y moltes vegades los perills que a ma persona poden seguir y succeir en camí tant llarch, considerant aixibé quant incerta sia la hora de la mort”, dicta les seves darreres voluntats.⁽²¹⁾ Una mica més tard, Baldiri Conill, fuster originari de Banyoles, “[...] entenent ara de pnt embarcar-me en las galeres dels particulars de la esquadra de Gènova y ab aquelles passar en Itàlia y com sia més certa la partida que la tornada” fa el mateix.⁽²²⁾

Els embarcaments poc entusiastes comportaven desembarcaments necessaris. El 9 d'abril arriba a Cotlliure la trirrem d'Espanya anomenada *Santa Caterina*. Bernat Miralta, mercader de Barcelona, baixa a terra i es queda a la casa de Jeroni Abat, menor, també mercader, per curar-se.⁽²³⁾ El 1627, l'11 de setembre, desembarca a Cotlliure el reverend Jaume Alter, de l'ordre de Sant Joan de Jerusalem, prior de Pollença, arribat “ab una fregata genovesa [...] en companya del illtre fray Mathias Arnal, cavaller de la orde y milítia de St Joan de Jherusalem”. Malalt, mor dos dies més tard.⁽²⁴⁾

La mar és perillosa. El 1627 Margareta Briondes, originària d'Olot, signa una concòrdia amb la seva cunyada després de la mort de Joan Vallès, el seu germà, el qual “en lo mes de janer pximpassat anant p mar des de la pnt vila a la vila de Llansà acabà sos dies extrems aufegat p gran tempestat de mar y vents y havia en la mar sens haver fet test algú”.⁽²⁵⁾ El 5 de maig de 1627 Antiga Serinyana, vídua de Sever Serinyana, mariner de Cotlliure, pren inventari dels béns del seu marit, que va morir “*navigando a pnt villa ([...] cum barcha Narcissi Costa, naviculatoris Berchinone) ad villa Marsillie [...] et in dicta navigasione in mari cum dicta barcha submersit*”. Uns dies més tard es procedeix a l'ofici de cos present del difunt. Set anys més tard, el 1634, testa

20. ADPO. 3^è/2579, A. Frou, lligall.

21. ADPO. 3^è/5240, Llorens Fages, lligall.

22. ADPO. 3^è/5240. Sense data, ni lloc, però probablement vers 1585.

23. ADPO. 3^è/3602, Antoni Pejoan, lligall.

24. “Y enterrat en la dita iglesia parrochial y devant lo altar de St Joan, sepultura honrrada ab lo fausto y pompa que a sa persona se devia”, ADPO. 3^è/2585, A. Frou, lligall.

25. ADPO. 3^è/2586, A. Frou, lligall.

Joan Serinyana, pescador de Cotlliure, fill del Sever citat, però que no apareix aquesta vegada desaparegut al mar sinó “de alguns anys [...] pres y detingut en terra de moros del qual de bon temps ha no-s sab sie viu o mort, ans bé se suspira y casi té per cert que sèrie mort”. Fa dir dues misses pel seu pare i disposa els seus béns a favor de la seva mare i després, la seva germana, a la mort de la mare “o sabuda de ferm la mort de dit mon pare”.⁽²⁶⁾

El cas de Sever Serinyana no és un cas aïllat. El 1622 Domenja Garriga fa cohereu el seu fill Melcior “pres y detingut en Alger p enemichs de Déu y de la sta fe catòlica [...] quant Déu vulla tinga llibertat”. El 1623, Miquel Scamps, pagès, fa referència en el seu testament al seu fill Jaume “vuy pres y detingut en terres de enemichs de la santa fe catòlica” i no exclou de fer-lo hereu “encontinent que lo dit Jaume tindrà llibertat”. El 1627, Elisabet Gotis, vídua de Pere Gotis, calafat de Cotlliure, deixa al seu fill Joan Gotis “detingut en terres de enemichs de la sta fe catòlica y del rei ne. sor.” cinc sous, igual que als seus altres fills. El 1664 Jerònima Sampsó, el marit de la qual Josep, pescador, és *captivum in moraria*, ven un censal amb la finalitat de *rescatare et redimere* el seu espòs.⁽²⁷⁾ En efecte, l'esperança de tornar a veure els captius existeix o almenys el retorn pot ser concebible. El 1626 Julià Pou disposa hereu el seu fill Julià “prohibint expressament a dit Julià Pou, mon fill, [...] no puga, ni li sie lícit vendre, empenyorar, ni altrament *ad in pptum* concedir dits mos béns en manera alguna, si no és en cas de presa de moros, que Déu volgués lo prenguessin, que en tal cas p. son rescat pugan vendre o empenyar lo que valdria, y altrament no”.⁽²⁸⁾

La mar pot ser perillosa, però sobretot és una font de recursos. A Cotlliure, permet sobreviure a centenars de pescadors, a alguns prosperar, però mai probablement tant com als negociants.

Us proposo una aproximació a aquest món de negociants i de les seves activitats a través de l'inventari *post mortem* d'un d'ells, de 1627. Jacinto Cabrol, negociant de Cotlliure, desaparegut a la mar, sembla, és el fill de Pere Cabrol, també negociant, que figura entre els 23 individus que més paguen en el tall de 1602. S'ha casat amb una filla de Miquel Rocha, mercader, un altre dels 23, amb el qual està associat. La seva germana és vídua d'Antoni Campistro, negociant de Cotlliure establert a Llançà, i té un fill, Ramon Campistro, també establert a Llançà. Entre els nombrosos mobles, hi figura

26. ADPO. 3^è1/2585, A. Frou, lligall; 3^è1/3602, A. Pejoan, lligall.

27. ADPO. 3^è1/2578, 3^è1/2579, 3^è1/2585, A. Frou, lligalls; 3^è2/1664, A. Pejoan, lligall.

28. ADPO. 3^è1/2584, A. Frou, lligall.

un cofre que ha hagut d'obrir el serraller, dins del qual hi ha peces de tela que són probablement mostres (sargeta, xamellot, tela, llanilla, fustau).⁽²⁹⁾ En diferents calaixos, molt d'argent i joies,⁽³⁰⁾ “un rellotge de sol o búixula”, “un vestit novial de dita viuda” que segons ella va costar 150 lliures al seu pare, “un segell de or que era del [...] pare de dit difunt”. Pel que fa a béns immobles, i primerament a Cotlliure: un pati, una casa (al Port d'Avall), una vinya-trilla i bosc, un petit hort “clos de paret” (a l'era del Port d'Avall), una vinya-olivar de 28 o 30 jornals.⁽³¹⁾ A Argelers, Tatzó i Elna, en total 27 eiminades de camps (17,2 ha), de les quals almenys deu sembrades de blat; a la Roca, “una pessa de terra/oliveda” i un altre olivar. Alguns censals, el més important li reporta 150 lliures anuals (per 3.000 lliures deixades al capítol d'Elna). A casa seva s'hi troben també 40 “caps de cabassos xichs de comprar carn”; 10 “caps de cabassos de una mesura de blat”; dos sacs de nous que pesen cadascun set robes. També és propietari de la meitat de 25 cafissos de sal comprats amb Francesc Riera que es troben a casa d'aquest; a la Roca, a la casa de Gaspar Sobrepera, deu dorcs d'oli de dos olivars. Un barriler de Cotlliure li deu 250 barrils de sardines noves. Li deuen un quintar de ferro, 23,5 dorc d'oli i deu ducats (a Elna).

L'inventari va seguit de “les robes y coses que dit difunt tenia y en son poder existien p companya feta entre ell y Gaspar Rocha, son cunyat”. Es tracta de 90 quintars de bacallà, “30 càrregas de sescles de fer barrils”, “nou feixos de doella”, “vuytanta y quatre q ferro que han pcehit y proceheixen de quatre centes trenta y tres lliures y sis sous donades p dit difunt con vivia a mossèn Mas [?] de Ceret, en compte del ferro li aportava cada dia de les qls se'n són rebuts dits 84 q ferro y lo demás deu p lo que va aportant ferro cada dia”. Alguns particulars de Figueres li deuen 333 lliures del Rosselló per

29. “Una partida de sargeta de st fs en la ql pot haver sis canes poch més o mancho; una pessa de xamellot fi pardo sens encetar; un tros de tela blaua que pot haver quatre canes poch més o mancho; un tros de xamellot negre fi que-i pot haver una cana y altre tros y pot haver una cana y dos pams; un tros de llanilla parda que n'i pot haver una cana; un tros de fustau Blanch, que n'i ha dos canes y mija”.

30. Trenta vuit trentins; “cent y sis doblons d'Espanya de or en or[;] una dobla de or y un onse de or en or y tres pessas de vuyt y dos de quatre y quatre de dos, un setsè y mig francès de plata, una dobla de or y tres scuts sensillos y dos orisens? [;] vuyt lliures y mitja ab sous reals y menuts y altres monedes, una cadena de or de pes de trenta y tres doblons y mig de or en or la ql diu dita viuda li feu son pare quant la casà ...[;] una guarnició de perles y pedres fines [;] altre guarnició de perles assolles [;] sinch culleres de plata dolentes [;] uns agnos de or ab una cadenilla de or los qls han pesat onse doblons y mig d'Espanya de or en or ...; un anell de or ab dos pedres ... empenyat [;] dos anells de or hu ? ab una pedra morada y altra ab una pedra blanca descolorida ...[;] una cinteta ab peses que no saben si és or o piltre”.

31. A Prades i a Puigcerdà 1 jornal = 3,587,55 m². Però els jornals de cavar són 400 m² a Montpalau, i 397 a Olesa de Montserrat.

41 robes de bacallà que els havia venut. Joaquim Requesens de Blanes li deu una partida de valor de cent quintars de ferro que “ja temps ha foren embarcats p dit difunt en los ports de Coblliure p remetre aqll a dit Requesens ab lo llondre de Joanet Garau [?] a rahó vint-y-tres reals q dins Coblliure, pagant dit Requesens los nòlts de Coblliure a Blanes”. Finalment, Joan Gallart de Blanes deu al difunt 20 quintars de ferro de la nomenada companyia, que li havien estat venuts “vint-y-tres reals q[uintar] a retorn de viatge” i el patró Milans de Canet de la Costa encara li deu 200 rals, també pel ferro.⁽³²⁾

Aquest document ens proporciona una idea del patrimoni de Cabrol, del seu valor i de la seva diversitat: disposa d'una important liquidesa i es troba al capdavant d'un patrimoni agrícola considerable. És necessari tanmateix fer notar que en l'inventari dels béns de Cabrol no apareix bestiar cedit “a gasalla”, contràriament al que és practicat per altres negociants de Cotlliure, en què una bona part són propietaris de desenes de bovins i centenens d'ovins que són portats a pasturar a la plana del Rosselló o als pendents de l'Albera. Tenim també una idea de les mercaderies en què negocia i de la zona geogràfica en què s'estén la seva activitat. El ferro sembla ocupar un lloc important i ens hem d'aturar en la frase que diu que el ferro arriba cada dia a Cotlliure.

Coneixem el paper important que ha tingut Cotlliure en l'exportació del ferro rossellonès (en el sentit ampli) al llarg de l'edat mitjana. V. Izard remarca la concurrència exercida per Canet a partir de la meitat del segle XVI.⁽³³⁾ No sembla possible establir amb precisió la importància de les exportacions de ferro, primerament perquè falten fonts, però també perquè les exportacions il·lícites són considerables.⁽³⁴⁾ D'aquesta manera, un es pot preguntar pel rigor dels arrendataris de la lleuda, que, almenys puntualment, eren, ells mateixos, els principals negociants. Dos documents (n'hi ha probablement d'altres) ens donen tanmateix precioses informacions. Es tracta del “Compte y memorial de lo q deu Gaspar Rocha y lasinto Cabrol de leuda y mestrat de ports

32. ADPO. 3^{er}1/2585, A. Frou, lligall.

33. “Minerais et fers à travers l'Albère: ressources exploitées, ressources échangées”, *Actes del col·loqui L'Albera i el patrimoni en l'espai transfronterer*, 2004, Figueres, 2005, p. 68.

34. “En 1583, une ordonnance royale dénonce l'ampleur du commerce frauduleux des fers. Elle révèle que d'importantes quantités sont expédiées des plages de Santa Maria, Argelers, Canet et Cotlliure pour être acheminées en terres de infels y enemigos de la dita real magestat y en lo regne de França”, SERRA, E., “Le Roussillon et la Généralitat de Catalogne aux XVIe et XVIIe siècles: les visites de la Diputació del General (1590-1626)”, *Le Roussillon de la Marca Hispanica aux Pyrénées-Orientales (VIIIe-XXe siècles)*, Actes du LXVIIe Congrès de la Fédération historique du Languedoc Méditerranéen et du Roussillon, Perpinyà, 1995, p. 67.

comensa als 6 de ioliol 1634” i del “Comte y memorial de lo que deu mossèn Hierònim Abat, menor, als arrendadors o col·lector dels harendaments de leuda y mestrat de ports del any 1623 y 1624 y 1625”.⁽³⁵⁾

Per l'any 1624, a partir del mes de juliol, Gaspar Rocha i Jacinto Cabrol van embarcar 588 quintars de ferro, 77 de vergalina i 500 barrils de sardina. Durant l'any 1625, només de gener a abril, 670 quintars de ferro, 100 botes de sardina i 130 càrregues de “doella”. Per la seva banda, Jeroni Abat embarca 963 quintars de ferro el 1623 (en el que sembla haver-hi un sol embarcament). De juliol a desembre de 1624: 528 quintars de ferro i 330 barrils de sardina. Durant els quatre primers mesos de l'any 1625: 478 quintars de ferro. En total, els nostres tres negociants van embarcar més de 1.000 quintars de ferro els quatre mesos, el que suposa més de 40 tones cada vegada.⁽³⁶⁾ Podem també remarcar que en tres ocasions un mateix patró ha embarcat ferro venut per les nostres dues societats, i aquest Jaumet Fogassa, de La Ciotat, ha embarcat, el 24 d'octubre de 1624, 900 quintars (37,6 tones) de ferro en la seva embarcació. Finalment, els documents assenyalen la diversitat de provenença dels patrons: La Ciotat, Marsella, Tolon, Niça, Gènova, Mallorca, però també Cadaqués, sense oblidar Cotlliure amb el seu patró Jaume Garau. Però la provenença dels patrons no ens assenjala forçosament quina és la destinació de la mercaderia. Així, en els “Pactes y concert de 50 q ferro fets entre Onofre Puig de Coblliure y lo patró March Grimau de la Ciutat en Provensa”, signats el 1627, s'apunta que el patró que carrega en la seva “sagetia” dita Sant Jordi Bonaventura procedirà “a la usança de la dita vila de la ciutat”. Els 50 quintars de ferro han estat “evaluats y estimats en cent docats de dotse reals quiscun docat, és a saber, en vint-quatre reals p quiscun quintar de ferro, i Grimau convé y promet a dit Puig

35. Aquests dos negociants no tenen el monopoli de l'exportació de ferro, nombrosos documents en donen testimoni. A vegades coneixem la identitat de certs “consumidors” de metalls. El 1694 Joan de Diu “*stanyer francigena civitatis Adde [Agde] regni Francie*” reconeix deure a Antoni Garau, negociant de Cotlliure, 234 francs “*pro pretio emissionis de ferro de vergallina quas promissolvere* sempre y quant vulga dit Garau” (ADPO. 3^è2/1543, J. Costa, manual). El ferro no ha de fer oblidar que també circulen altres productes. Així el 1625, Onofre Puig, arrendatari de la lleuda de Cotlliure, certifica haver rebut cent rals del patró Camp de Sonyer per «la lleuda y mestrat de ports de un viatge de blat y favas a carregat a Roses p. aportar en França o Nissa» (ADPO. 3^è1/3602, A. Pejoan, lligall). El 1628, Jaume Blanc “*navicator sive patró ortus ut dixit ville Sti Felici de Guixols*” reconeix haver rebut de la vídua de Joan Montarger 11 lliures degudes al seu marit per “*quandam partitam* de bacallar, arròs y caps de cabassos” (ADPO. 3^è1/2586, A. Frou, lligall).

36. V. Izard cita un document de 1685 on es diu que “*Il y a eu des années que l'on a sorti de Roussillon par les plages de Canet et Cotlliure jusqu'à 40.000 quintaux de fer*”, “Le fer et la forêt dans un «pays frontière». Enjeux économiques et sociaux et crises séculaires de la métallurgie au bois dans la «Province du Roussillon» (XVIIe-XIXe siècles)”, *Pays Pyrénéens et pouvoirs centraux (XVIe-XXe siècles)*, Actes du colloque de Foix (1993), Foix, 1995, p. 110.

[...] que ell negociarà dits cent docats de dit Puig en ponent o en llevant, a la dreta y a la squerra, y allí ahont ben vist serà a ell dit patró y a tots arrischs y perills de dit Puig”.⁽³⁷⁾

No era pas probablement gràcies als seus coneixements en l'àmbit de la geografia que els negociants cotlliurencs estaven llargament representats en el consell general de la universitat dels homes de Cotlliure. Sempre podien en el desenvolupament del càrrec d'edils tenir l'ocasió d'efectuar algunes revisions.

El 1604, el consell general de la vila havent constatat les dificultats financeres per fer aviar la xarxa de l'almadrava –per la pesca col·lectiva de la tonyina– disposa de fer-la venir “per via del patró Miquel Tixedor de Blanes, lo qual se és ofert de bestraure lo diner costarà dit filat en València”. L'any següent, els consellers fan saber que “ha se entès en P[er]p[inyà] que la almadrava de Llaucata se ha de vendre”. Una mica més tard, el síndic de la universitat de Cotlliure arriba de Barcelona després d'haver manllevat a Blanes “dos mil lliures fort p comprar la almadrava [...], és saber, per reparar aquella de les coses necessàries i per lo filat i trenyella cavesino i altres coses”. Sembla haver-se renunciat a comprar a Leucata ja que el consell és encarregat de decidir “si voldran se provehesca de València o de Marsella”, sabent que un patró de nom Antoni Barrilas es proposa, mitjançant diners, de portar a Cotlliure l'almadrava de Marsella. Finalment, el consell decideix d'acceptar l'oferta del cotlliurenc Antoni Riera d'anar a Marsella amb la seva barca carregada de ferro i donar-li poder “p vendre dit ferro en Marcella y coprar del procehidor de aquell lo fillat i trenyella li ordenaran, confiant que en tot mirarà p la utilitat i pfit de la universitat”. Si el ferro embarcat no fos suficient, els cònsols rescabalaran Riera del que mancarà. Fem notar que el mateix dia, el consell, informat de la mort de “Micer Bou, advocat de esta universitat en Barcelona” escull el seu successor.⁽³⁸⁾ Les elits cotlliurenques sabien que per poder tenir beneficis era necessari poder defensar els seus interessos ...

GUERRA, PAU I GUERRES

En la llarga història de Cotlliure, el segle XVII ha estat probablement un dels més agitats. Amb l'excepció de la pesta de 1631, és l'entrada de tropes

37. ADPO. 3^E1/2585, A. Frou, lligall.

38. ADPO. 44EDT7. Deliberacions Consulars, 1601-1635.

franceses al Rosselló el que marca el començament d'una sèrie de trasbalsaments. El primer d'aquests esdeveniments majors és l'amenaça d'assetjar la vila pels francesos i l'èxode d'una part de la població que el precedeix. De febrer a desembre de 1641, 13 parelles de Cotlliure bategen el seu fill a Llançà, quan només n'hi havia hagut un durant tot l'any anterior. Durant l'any 1642, és el cas de 8, dels quals 6 de gener a abril. El 1643 n'hi haurà només un. En la majoria de casos, els nens batejats tenen almenys un padrí de Llançà. Fixem-nos, primer, en la cronologia: l'èxode de cotlliurencs comença quan el setge de la vila sembla inevitable. En efecte, Catalunya es posa sota l'autoritat del rei de França el mes de gener de 1641: una intervenció militar francesa és imminent; hom sap que Cotlliure serà assetjada. L'èxode cotlliurenc s'acaba en l'essencial el mes d'abril de 1642, és a dir, en el moment de la rendició de la plaça. Podem creure que l'exili ha estat massiu: els tretze batejos de l'any 1643 representen entre la tercera i la quarta part dels batejos celebrats a Cotlliure durant aquest període.⁽³⁹⁾ Les dones embarassades són les úniques en abandonar Cotlliure? Famílies enteres ho van fer i entre aquestes es tracta de les que tenien lligams forts amb Llançà? Faria falta un estudi molt més afinat per esperar respondre a aquesta qüestió. Podem també retenir que entre febrer i abril de 1642 van morir a Llançà 10 cotlliurencs.

La guerra ha reforçat en un primer moment les relacions entre les comunitats. Podem creure que les altres guerres del regnat de Lluís XIV, a partir de la de Devolució (1667-1668), tindran tot un altre efecte.

Les relacions matrimonials perduraran (n'hi haurà encara en el segle XX), però caldrà mesurar les variacions en la seva intensitat. Arnald Plujà assenyala que el mes de maig de 1667 el bisbe de Girona sojorna a Llançà per confirmar els nens del lloc i també diversos que eren arribats de Cotlliure, a vegades amb els seus padrins, altres vegades apadrinats per llançanencs, de la mateixa manera que joves de Llançà havien pogut tenir per padrins a cotlliurencs.⁽⁴⁰⁾ És veritat que en aquell moment la seu d'Elna està vacant, i que els cotlliurencs potser van preferir confiar els seus nens a un bisbe titulat, fins i tot si era el de Girona, que no pas el vicari d'Elna. Seria interessant de saber si en d'altres ocasions els nens de Cotlliure van travessar la frontera política per rebre la confirmació. Se sap que la destrucció de la vila vella de

39. Entre 1643 (el primer registre de baptismes conservat a Cotlliure comença el maig de 1642) i 1650 el nombre de baptismes varia entre 41 i 77, amb una mitjana de 53, però només 50 el 1643, 43 el 1644, 41 el 1645.

40. PLUJÀ, A., *Llançà al segle XVII*, Figueres, Brau edicions, 2003, p. 48.

Cotlliure el 1672, després de la d'una part del port d'avall el 1673-1674 van fer sortir de casa seva diverses famílies cotlliurenques. Es pot pensar que algunes es van instal·lar a Llançà, potser definitivament, caldrà verificar-ho.

Però la guerra no ha només permès provar la solidesa de certs llaços. Ha convertit els subjectes de dos regnes en enemics, sobretot en adversaris.⁽⁴¹⁾

El mes de març de 1674, els espanyols, que venien, sembla, de Llançà, sorprenen un cos de guàrdia i cremen una barca, suposadament turca, en el port de Cotlliure. En represàlia, el 24 de març, durant la nit de Pasqua, el governador de Cotlliure ordena que la guarnició agafi les armes i també a una part de la població. Destina vuitanta soldats i miquelets en vuit vaixells de pesca, mentre dos-cents homes i integrants de les milícies de Cotlliure i Banyuls arriben a Llançà després d'una caminada de vuit hores "*par des montagnes inaccessibles et pleines de Miqueletz*". Aquests homes fan un moviment de distracció pel costat de terra mentre a les dues de la matinada s'inicia un atac per mar: el foc afecta quinze o setze barques i sis cases. El mes de maig de 1675, els habitants de Llançà i de la Selva de Mar han de prestar obediència a l'armada francesa que ocupa l'Empordà. Llançà serveix de desembarcador per a les provisions de les tropes que es preparen per atacar Girona. El 31 de maig de 1677, Noailles és a la Selva de Mar, després a Cadaqués. L'1 de juny desembarca municions i civada a Llançà.

D'aquesta manera, els pobles del sud de l'Albera han de patir les operacions militars, encara que no durin, si es pot dir, més que els temps d'una campanya. Per contra, les contribucions degudes als governadors de les places franceses frontereres (Cotlliure, Bellaguarda, el Fort dels Banys, Prats de Molló) són permanents, com ho és l'amenaça dels miquelets...

A començament del mes de gener de 1674, Espolla és saquejada per un destacament de la guarnició de Cotlliure. Dotze pagesos catalans són morts, també tretze soldats i oficials francesos. El pillatge, sigui incitativ o punitiu, o l'extorsió, en el nom del rei o a títol particular, es converteix ràpidament en l'especialitat dels miquelets, sigui qui sigui el sobirà al qual han decidit servir. Una altra de les seves especialitats és l'oportunisme.

El mes de desembre de 1676, el secretari d'estat i de la guerra Louvois és informat que Verderol, un dels capitans dels miquelets "espanyols" més reputats, demana d'entrar al servei del rei amb 30 amics seus. De Brethe, lloctinent del rei a Cotlliure, que sembla haver negociat l'afer, s'hi avé

41. Sobre les operacions militars que descriu breument, la meua tesi: *Louis XIV et les Pyrénées catalanes de 1659 à 1681. Frontière politique et frontières militaires*, Canet, Le Trabucaire, 2002.

ràpidament, ja que la cort ha estat informada immediatament després que Verderol “*a amené d’un village qui refusoit de payer la contribution six cents testes de bestiaux*”.⁽⁴²⁾

Antoni Labruna, dit *Verderol*, nascut a Cotlliure el 1654, fill d’un pescador, era traginer abans d’entrar al servei dels espanyols, probablement al començament de la guerra, quan tenia 20 anys. El seu primer fill té per padrí “lo sr capità Gerònim Rocha”, “cotliurenc oficial del Regiment Reial del Roselló”. El nascut el 1686 té per padrins el cavaller d’Aubeterre, governador de Cotlliure, i la seva esposa. El nascut el 1688 té per padrins Francesc de Foix i de Bearn i la seva esposa Hipòlita de Foix Bearn i Taqui. El 1695, Verderol és encara capità de fusellers de muntanya.

La guerra portarà treball a molts cotlliurencs, al servei d’un o altre monarca, com a miquelets o com a soldats, algunes vegades com a oficials (Jeroni Rocha). L’activitat econòmica, lícita o il·lícita, generada per la guerra i la presència militar fomentaran la vinguda de nombroses nouvinguts francesos i asseguraran alguns èxits. A primer cop d’ull, les fortunes de final del segle XVII es troben en mans dels qui es fan càrrec dels treballs de fortificació (els Bougniol), dels proveïdors de l’armada (el flequer Jeaulen), dels negociants relacionats amb la nova autoritat francesa (Merich). Aquestes famílies es casen entre elles, però també amb els notables de Cotlliure. El flequer Jeaulen es casa amb la filla del sabater Malega, el qual confirma que, després d’un temps, passa a ser arrendador de diversos drets a la vila. Jeaulen aconseguirà casar una de les seves filles amb l’enginyer del rei Renard de Saint Malo. Bonaventura Xinxet (1643-1699) és un altre bon exemple d’ascensió social. Fill d’un sabater, bracer en el moment del seu casament el 1673, indistintament aiguardenter, negociant, o traficant el 1688, a vegades encara serà posteriorment qualificat de pescador. Al final de la seva vida és mercader, és el segon cònsol el 1696. A la seva mort els seus béns són estimats en 3.000 lliures.

D’altra banda, el negoci es transforma. Es pot pensar que el ferro, en part captat per les necessitats dels treballs de fortificació i la fabricació d’armes, abans que l’activitat no periclití en el segle XVIII, deixarà de ser un producte important en el tràfic de Cotlliure. Fins al començament del segle XVIII almenys, Cotlliure resta, no obstant, com un port actiu. El 1735, un afer que hauria passat el 1705 que afectava un nomenat Delanquina (que no he pogut encara identificar amb precisió), antic cònsol, que hauria estat

42. AYATS, A., *op. cit.*, p. 549.

insolvent, fa aparèixer que l'individu “a été toujours regardé pour un homme aisé et solvable jusques au jour de sa mort ayant vu qu'il a possédé [...] un héritage au lieu de Theza, deux maisons à Collioure bien garnies de meubles suivant son estat, quelques vignes au terroir de Collioure et terroir d'Argelés, quelques champs qu'il laissa le jour de sa mort [...], toute sa vie a fait un commerce assés considerable qu'il étoit consul des Genoïs, que ceux-cy laissaient en son pouvoir les marchandises qu'ils ne pouvaient pas vendre et qu'il vendoit ensuite au détail et en gros au moyen de quoy il faisait des profits ayant toujours son droit de commission que le témoin a vu même que le dit De Lanquine a eu la ferme d'une des gabelles et qu'il croit y avoir fait des profits ...”.⁽⁴³⁾

Als trasbalsos del segle XVII van succeir els canvis més lents del segle XVIII. Portvendres, veritable port de Cotlliure des de l'antiguitat, es desenvolupa en tant que port de guerra i s'urbanitza, fins a separar-se de Cotlliure el 1823. Banyuls de la Marenda, que durant molt de temps s'havia girat d'esquenes al mar, competeix a poc a poc amb Cotlliure en la seva activitat comercial.⁽⁴⁴⁾ Quan la frontera fixada el 1659 facilita els intercanvis il·lícits entre el nord i el sud de l'Albera, Banyuls, més a prop d'Espanya que Cotlliure i més lluny que qualsevol altra de la vista de l'autoritat francesa, esdevé un paradís per als contrabandistes.⁽⁴⁵⁾ Cotlliure, progressivament desposseïda de les seves dues activitats principals, es consagra cada vegada més a la pesca, sense naufragar però en la virtut i renunciar al contraban. Fins amb les seves relacions amb el sud de les Alberes, Portvendres i Banyuls constitueixen per a Cotlliure una espècie de filtre, a vegades la fan invisible. Però és sobretot la pertinença a dos estats diferents, la participació directa en la seva història amb la incorporació als nous espais polítics i econòmics el que van a poc a poc transformar els de Cotlliure i els altres catalans del nord en “gavatxos” i els catalans del sud en “espanyols”. Avui podem preguntar-nos en què els transformarà Europa. Però pot ser que les mutacions identitàries siguin més fàcils a desencripar que les que, encara i probablement per molt de temps, preocupen i divideixen els historiadors modernistes...

43. ADPO. 11BP331. Document comunicat per M. Guy Barnades.

44. Vegeu a propòsit de Banyuls els considerables treballs de Michel Ferrer, encara que la seva utilització sigui difícil de fer per l'absència de referències precises.

45. Vegeu sobre aquest aspecte els nombrosos treballs de Michel Brunet.

